

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

"ויילכו אחיו לראות את צאן אביהם בשכם" (בראשית ל"ז, י"ב)

נושא א' - למה הלכו לרעות בשכם - הם גרים בחברון, כמו שנאמר בהמשך בפסוק י"ד: "וישלחו מעמק חברון שכמה". ויש להבין, למה הם הולכים עם הצאן למקום כל כך מרוחק עד שכם בשביל לרעות את הצאן, כאשר המרחק הוא קרוב ל- 100 ק"מ לצד אחד?

נושא ב' - היכן היה ראובן בשעת המכירה - בהמשך מתברר שראובן לא היה במכירת יוסף, שנאמר: "וישב ראובן אל הבור" (שם ל"ז, כ"ט), ומבאר **רש"י** בפירושו הראשון: "ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו".

ויש להבין, ששמעם מהפסוקים שראובן הלך וחזר באותו יום, כי היה שם בזמן שיוסף התקרב אליהם, והציע להשליכו לבור, ואז ראובן נפרד מהם והלך לשמש את אביו, והאחים הפשיטו אותו, השליכו אותו לבור, ישבו לאכול לחם, ובתוך כדי כך נמכר לישמעאלים, ואז ראובן חוזר ורואה שיוסף איננו בבור, ונראה לפי פירוט זה, שלא עבר הרבה זמן, ובוודאי שלא יום שלם, אז איך הספיק להגיע לחברון ועוד לחזור, תוך זמן קצר כל כך?

ועוד, יש להבין, בשביל מה נקבעה תורנות זו של האחים לשמש את יעקב, הרי יוסף היה כל הזמן עם אביו, והיה יכול לשמשו. **ועוד**, שנשארו אתו נשיו, ועבדיו ושפחותיו, והרי אף בנימין היה אתו, והאם לא היה בידם לשמשו? **ועוד**, שלא מופיע בתורה שהיתה תורנות כזו לא לפני כן ולא לאחר מכן. **ועוד קשה**, אם כל יום היה מגיע אחד האחים לשמשו, כפי שמובא בהמשך, אז בשביל מה היה צריך לשלוח את יוסף לשאול בשלום אחיו ובשלום הצאן, היה יכול כל יום לשאול את אחד האחים שבא לשמשו?

ואם נאמר, שבאמת כל זמן שהיה יוסף עם אביו, לא נצרכו השבטים לתורנות זו, והיא החלה רק עם בואו של יוסף אליהם, והראשון בתור היה ראובן בהיותו הבכור, אז לשון **רש"י**: "שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו" אינה כל כך תואמת, כי משמעה שהיתה תורנות משכבר הימים, ובאותו יום הגיע תורו.

הסברים

נושא א' - 'לרעות את עצמן' - מובא ב'**מדרש רבה**' מדרש חריף נגד השבטים ומביאו **רש"י** שיש נקודות על המילה - **'את'** בפסוק - 'לרעות את צאן אביהם בשכם', ללמדנו שלא הלכו לרעות את צאן אביהם, אלא **את עצמן**. **וב'אבות דרבי נתן'** (פרק ל"ד) אף בצורה יותר חריפה: "כיוצא בו וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם (שם לו) נקוד על א"ת מלמד שלא לרעות הצאן הלכו אלא לאכול ולשתות (ולהתפתות)", ובהו רוצים להסביר מדוע הלכו לשכם. אך הסבר זה **קצת קשה**, וכמו ששואל **הרב שטיינמן בספרו 'אילת השחר'**: "וצ"ב למה הם הוצרכו כ"כ להרחיק ללכת עד שכם בשביל צרכי אכילה ושתייה".

לבטל את מלכות יוסף - **ר' יהונתן אייבשיץ** בספר **'תפארת יהונתן'** סובר, שהם רצו שאחד מהם יהיה הרועה של עם ישראל ולא יוסף ולכן לא לקחו אותו עמם, וזו כוונת המדרש שהלכו לרעות את עצמן. והלכו דווקא לשכם, כי נצנצה בהם רוח הקודש שבשכם תתחיל מלכות יוסף שהוא ירבעם שבשכם המליכו את ירבעם, ולכן הלכו לשם לבטל את זה.

אך **יוצא**, שלפי פירושו זה, המשפט - **'ויילכו אחיו לרעות'** עומד בפני עצמו, ומנותק לגמרי מהמשך המשפט - **'את צאן אביהם בשכם'**, ואין ביניהם קשר רעיוני. **ומה עוד**, שלפי טעמי המקרא שיש **'אתנחתא'** במילה - **'אחיו'**, משמע שיש קשר רעיוני בין המילה - **'לרעות'** לבין המשך המשפט - **'את צאן אביהם בשכם'**.

רעיון א' - אולי, אפשר לומר, בצורה כללית, שחברון היתה כידוע מקום טרשים, וגם יותר יבשה בהיותה בדרום הארץ, ולכן לא היה שם מספיק מרעה, והיו צריכים ללכת לכיוון צפון, ששם היה יותר מרעה. **ונראה**, שהיה קושי במציאת מקומות מרעה בשפע, שהרי בסוף פרשת **'וישלח'** נאמר על עשיו שעזב את ארץ ישראל, כי לא היה מקום גם למקנה של יעקב וגם למקנה של עשיו: "ויקח עשו... וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. כי היה רכושם רב משבת יחדו, ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם" (בראשית ל"ו, ו' - ז'). וכן, רואים את הבעיה הזו, עוד לפני כן, בריב שבין רועי אברהם ורועי לוט, כנאמר בפרשת **'לך לך'**: "וגם ללוט ההלך את אברם, היה צאן ובקר ואהלים. ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו" (בראשית י"ג, ה' - ו'), ואומר שם **רש"י**: "לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם". אך הסבר זה **קצת קשה**, שהרי בפסוק ב' נאמר: "ויסוף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן" ומתרגם **ב'אונקלוס'** שהיה רועה **עם אחיו בצאן**, ובפשטות זה היה באופן קבוע באזור חברון. אז מדוע בפעם הזאת הלכו לרעות בשכם?

רעיון ב' - ואולי, ניתן לומר, שהאחים לא רצו לרעות בשדות זרים, ולכן הלכו לשכם. כי שם היתה להם חלקת אדמה שיעקב קנה מאת בני שכם, כנאמר בפרשת **'וישלח'**: "ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם, במאה קשיטה" (בראשית ל"ג, י"ט). וכמו, שקברו את יוסף דווקא בחלקה הזו ככתוב בסוף ספר **'יהושע'**: "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה, ויהיו לבני יוסף לנחלה" (שם, כ"ד, ל"ב).

וב"ה מצאתי שגם בעל **'חתם סופר'** הולך בכיוון זה, ואף מרחיק יותר וטוען שהלכו לשכם לחלקת האדמה שלהם כי לא רצו ליהנות **אפילו משדות הפקר**, כי גוף הקרקע אינה שלהם. ומפרש שהלכו לרעות את עצמם, כלומר במקום מרעה ששייך לעצמם. ולכן יעקב שולח את יוסף אליהם, כי אם הם מדקדקים כל כך במצוות, בוודאי שלא יעשו לו רעה. אך על הסבר זה יהיה **קצת קשה**, כי אם זו הסיבה, אז מדוע לא קנו חלקת אדמה קרוב יותר לחברון? **ונראה** שהיו אפשרויות קניה, כמו שיעקב קנה, וכמו שאברהם קנה חלק קבר. **ועוד**, שאנו רואים שרועי אברהם רעו את צאנם בשדות הפקר.

רעיון מרכזי - ואולי, ניתן לומר, שהצאן האלו, לא היו הצאן שהיו להם בחברון, ולקחו אותם כברת דרך כל כך ארוכה עד לשכם והלאה לדותן, כי לא היה כל צורך בכך, והיה מרעה גם במקומות קרובים יותר. **אלא**, אלו היו הצאן שלקחו שלל לאחר המלחמה עם שכם, וכמו שנאמר: "את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם, ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה לקחו" (בראשית ל"ד, כ"ח).

ואולי, מרוב צאן, העדיפו להשאירם במקום תחת השגחה של רועים, כי אולי לא יספיק המרעה באזור חברון לכל הצאן הרב, ועכשיו הלכו לשכם, לראות את שלום הצאן. **ואולי**, יעקב לא רצה לקחת אתו את הצאן שלקחו בבזיה, כי לא היה שלם עם הפעולה הזו, וכמו שביקש למסור לו את כל אלהי הגֵבֶר ואת הנזמים, וטמן אותם תחת האלה. **ואמנם**, אלו היו קשורים לעבודה זרה, מה שאין כן הצאן, אך אולי ליבו לא היה שלם עם הדבר, והעדיף להשאירם במקום תחת שמירה. גם לא רצה להפקירם, והשאירם עד שידע מה יעשה בהם.

"וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם" - ולפי זה נסביר את הפסוק הנ"ל, שהאחים הלכו לרעות את צאן אביהם שהיה בשכם, ולא שאת הצאן שלהם שהיה בחברון לקחו לרעות בשכם הרחוקה.

"לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר" - ולפי זה גם נסביר את הבקשה של יעקב. כי רבים שואלים, למה יעקב שלח לשאול בשלום הצאן, ולפי דברינו יהיה הדבר מובן יותר, כי מדובר בצאן שהיה קבוע בשכם, ורצה יעקב לדעת מה קורה עם הצאן הזה, האם עדיין קיים או שנבזז, ומה מצבו. וכנראה הלכו לשם לעיתים רחוקות, וכשהלכו הלכו לתקופה ארוכה. ולכן יעקב שלח את יוסף לראות את שלום האחים ושלום הצאן, ולחזור להודיעו, כי יקח זמן עד שהם יחזרו לחברון.

'את' - נקודות על המילה - את הרעיון הזה לפרש כך את הפסוק - 'לרעות את צאן אביהם בשכם', ניתן לחזק על פי שתי הנקודות שעל המילה - 'את' שיש לדרוש אותן. **וב'מדרש רבה'** (בראשית פ"ד, י"ג) דרשו בצורה חריפה על השבטים: "וילכו אחיו לרעות את וגו' נקוד על את לומר - שלא הלכו אלא לרעות את עצמן". ומסביר בעל **'שפתי חכמים'** שהדרשה נעשית ע"י השמטת המילה - 'את' עקב הנקודות שעליה. כי ללא הנקודות הייתי קורא - 'וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם', ופירושו היה כפשוטו - שהלכו לרעות את צאן אביהם בשכם. אך בעקבות ההשמטה, הרי כאילו היה כתוב - 'וילכו אחיו לרעות' [צאן אביהם בשכם]. **כלומר**, הם הלכו לרעות, וצאן אביהם היה בשכם, ולא הלכו לרעות את הצאן, אלא את מי כן? ועונה **המדרש** שהלכו לרעות את עצמם. **ואולי**, יש לראות בזה מקור לכך, שלאביהם היה צאן בשכם, שהרי הפסוק אומר - 'צאן אביהם בשכם', וזה הצאן שהם בזזו מאנשי שכם.

נושא ב' - 'וישב ראובן אל הבור' - היכן היה ראובן - הבאנו לעיל את פירושו הראשון של **'רש"י'** שהגיע יומו של ראובן לשמש את אביו, והעלנו מספר תמיהות על פירוש זה. ואכן, ישנם הסברים נוספים לכך, **ורש"י'** מביא פירוש נוסף שראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו. ושואל על כך בעל **'צרו המור'** וכן **'הרב שטיינמן'** בספר **'אילת השחר'**, אם רצונו היה להשיבו אל אביו, אז מדוע התרחק מהבור ולא התפלל סמוך לבור?

רעיון מרכזי

התוכנית של ראובן - בכדי לענות על התמיהות המתעוררות בנושא זה, נראה שניתן לתאר את מהלך האירועים בצורה כדלקמן. באמת, לא היה קיים נוהג שבכל יום הולך אחד מן האחים לשמש את יעקב, ואין לזה שום מקור בכתובים, וגם לא היה צורך בכך. אלא, שכאשר ראובן ראה שהאחים החליטו להורגו, והוא רצה להצילו, אז הוא הגה את הרעיון הבא, שכלל מספר שלבים: קודם כל שכנע אותם לא להרוג אותו אלא להשליכו באחד הבורות. לאחר מכן, אמר להם, שהיות ויוסף נמצא כאן ואביהם

נשאר לבד מבלי אף אחד מבניו הבוגרים, צריך להנהיג מנהג שיעשו תורנות, ובכל פעם יהיה אח אחר שילך לשמש את אביהם, ומכיוון שהוא הבכור, הוא יהיה הראשון שילך לשמש את אביו. והתוכנית שלו היתה, שלאחר שהאחים יתרחקו מהבור, הוא יחזור וימשוך את יוסף מן הבור, וישיבו אל אביו. והאחים לא יחשדוהו בכלום, כי הרי אמר להם מראש שהוא הולך לשמש את אביו. וגם אם יחזרו לבור ולא ימצאו את יוסף, יחשבו שמישהו אחר הוציאו וכמו שהיה באמת אח"כ עם המדיינים, לפי הדעה שהם הוציאוהו מן הבור. ראובן יחזור אח"כ אליהם מחברון, וכמובן לא יספר להם על כל מה שהתרחש. ואם לאחר זמן יחזרו לביתם וימצאו שם את יוסף, לא יחשדו בראובן, אלא יסבירו להם, שעברו מדיינים והוציאוהו מהבור, ושחררו אותו בתואנה זו או אחרת, וכך חזר אל אביו.

לאחר שהשליכו את יוסף אל הבור, ראובן משך אותם למקום קצת מרוחק מהבור, בכדי שלא יראו שהוא עובר ליד הבור, ושם ישבו לאכול לחם, ובהיותו הבכור, זה היה טבעי שישבו לאכול היכן שהוא יקבע. וזה גם מסביר, מדוע לא היה ליד הבור כאשר הוציאו אותו המדיינים, לאחר מכן נפרד מהם בטענה שהולך לשמש את אביו. ואז, בהיותם במקום מרוחק שלא יכולים לראות שהוא הולך לכיוון הבור, הוא הלך לשם וגילה שאינו בבור, וקורע את בגדיו מרוב צער.

ויתכן, שבזמן שהמדיינים העלוהו מהבור ומכרוהו לישמעאלים, כנאמר **בפסוק כ"ח**: ויעברו אנשים מדיינים סוחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף, האחים עדיין לא שמו לב לדבר, כי היו רחוקים מן הבור. ורק כאשר אותה אורחת ישמעאלים עוברת קרוב אליהם, אז עולה בדעת יהודה להציע למכור אותו לישמעאלים, וכמו שמובא **בפסוק כ"ז**: "לכו ונמכרונו לישמעאלים", ולא ידע שכבר לפני כן המדיינים מכרו אותו לישמעאלים. ואז הולכים אל הבור ומגלים שיוסף לא נמצא שם, וכדעת **'רשב"ם'** שהמדיינים מכרו לישמעאלים והאחים כלל לא ידעו מזה. ומהפסוקים לא ברור, מי משך ומי מכר ולמי, ויתכן, שהתברר להם מהישמעאלים שהם קנו אותו, ואולי הציעו לאחים לקנות אותו מהם, ואולי באמת קנו, ושוב מכרו, כפי שמובא שנמכר הרבה פעמים.

'הילד איננו ואני אנה אני בא' - כאשר ראובן מגלה שיוסף איננו בבור, כבר אין לו טעם ללכת אל אביו, והוא נאלץ לחזור אל אחיו, ולהסביר להם מדוע לא הלך למלא את תורנותו כפי שהוא עצמו הציע. ומצב בעייתית זה בא לידי ביטוי **בפסוק ל'** שם נאמר: **'וישב אל אחיו ויאמר, הילד איננו ואני אנה אני בא'**.

רעיון ג' - ויש להניח, שראובן לא אמר לאחיו שהוא בדק וראה שיוסף איננו בבור, כי יבינו שהיו לו תוכניות להצלת יוסף, והלך לבור להוציאו משם. וגם לא אמר להם את המשפט - 'ואני אנה אני בא', כי לא יבינו איזו בעיה נוצרה לו, הרי הוא הציע לזרוק אותו לבור. אז למי אמר? ונראה, שאמר זאת **לעצמו** - 'הילד איננו ואני אנה אני בא', כלומר אם הילד איננו אני לא יכול לבוא אל אבי בלעדיו. וגם לא מובא בפסוק, שהאחים מספרים לו שיוסף נמכר. ואולי מאיזו סיבה שלהם לא רצו לספר לו, או אולי אפילו הם לא ידעו שנמכר, אם נאמר שהמדיינים הוציאוהו ומכרו לישמעאלים, והביאוהו למצרים. **ואולי**, המילה - **'ויאמר'** משמעה שהוא אמר להם משהו, אבל לא את מה שמובא בהמשך הפסוק, אלא אמר להם למה חזר ולא הלך לאביו. ואולי הסביר להם, שהגיע למסקנה שבעצם אין צורך בדבר, כי הרי אביו לא נמצא לבד, אלא נשותיו ועבדיו ושפחותיו, ואף בנימין נמצאים אתו. וניתן לחזק רעיון זה על פי טעמי המקרא, שבמילה **'ויאמר'** ישנו טעם **'אתנחתא'** שמפסיק את הפסוק, ולא מובא מה הוא אמר. ואם אמר להם את המשפט - 'הילד איננו...', היה צריך להופיע הטעם המפסיק במילה 'אחיו' בצורה זו - 'וישב אל אחיו, ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא'.

הקדשה - לימוד התורה בכולל והגיליונות של חודש כסלו מוקדשות להצלחת ר' אליהו בן יהודית ומשפ', ולהצלחת עו"ד ר' חיים קנר ומשפ', שיזכו לרוב שפע בגשמיות וברוחניות, וימלא ה' כל משאלות לבם לטובה.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד של השנה מוקדשים לע"נ לומדי הכולל: ר' אריה בן ר' יהושע גוטליב ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל. ולע"נ ר' אדמונד רפאל בן ז'היה.

השיעורים מתקיימים צבית הכנסת הניכית הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדך פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net